

Markkinoilla

HELLMAN, Heikki & Sauri, Tuomo. Suomalainen prime-time. Tutkimus television uudesta kilpailutilanteesta ja Yleisradion ja MTV:n parhaan katseluajan ohjelmarakenteesta vuosina 1970-1986. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja nro 10. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, 1988. 124 s.

HELLMAN, Heikki. Uustelevisiön aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakenneuutuksessa. Helsinki, Hanki ja jää, 1988. 196 s.

Ensin empiirisesti

Hellmanin ja Saurin tutkimus "Suomalainen prime-time" on tehty osaksi Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusyhteistyöhanketta "Kulttuurin markkinat ja merkitykset". Hellman ja Sauri selvittävät kulttuurin markkinapuolta; merkitykset he jättävät enimmältään rauhaan.

Lähtökohtana on se ajatus tai huomio, että television tilanne on muuttunut. Suomalaisen ideologian sisältä tekijät puhuvat television rakennemuutoksesta ja tarkoittavat sillä Ecoa lainaten muutosta ns. paleotelevisiosta uustelevisiön aikaan. "Paleotelevisiön kaudella kaikki katsoivat yhtä ja samaa julkisesti valvottua tv-lähetystä. Uustelevisiön tarjonta on miltei rajatonta ja ohjelmavalinnat tehdään kaukosäätimen painalluksella" (s. 11). Paleoliittiseen aikaan verraten tarjontaa laventavat "miltei rajattomiin" – enimmäkseen kaupallisella pohjalla – video, kaapelikanavat, taivaskanavat, mutta myös uudet eetterivälitteiset kanavat (meikäläisen Kolmoskanavan tyyliin". Uusi tilanne on uusi myös vanhoille tv-yhtiöille ja -yksiköille, Hellmanin ja Saurin tutkimuksessa nimenomaan Yleisradiolle kaksine kanavineen ja MTV:lle. Vanhojen oletetaan huomaavan tilanteen muuttuneen ja reagoivan muutokseen. Ja tästä saadaan markkinatutkimuksen asetelma: **kilpailutilanne** on uusi vanhoille toimijoille – tai ajatellaan vanhojen nyt joutuneen kilpailutilanteeseen – ja kilpailu vaatii, so. **markkinat** vaativat vanhoiltakin uusia ratkaisuja, strategisia vastauksia uusiin haasteisiin. Kilpailu on tietenkin, kun televisiosta puhutaan, kilpailua katsojista, yleisöstä, ja yksi kilpailun välineistä on ohjelmisto. Ohjelmistoon ajatellaan kohdistuvan muutospainetta, ja muutosten ajatellaan näkyvän herkimmin parhaan katseluajan ohjelmistossa, niiden iltatuntien ohjelmistossa, jolloin eniten ihmisiä keräytyy televisioiden eteen.

Tutkijat rakentavat hypoteesinsa ohjelmistorakennetutkimuksen perinteessä laajan lähdeaineiston varaan – mutta muotoilevat sen nojautuen lähinnä Richeriin. Nimittäin, "ohjelmistoon kohdistuvat muutospainat on kenties parhaiten tiivistänyt Guiseppe Richeri"; muutospainat "yhdessä johtavat Richerin mielestä seuraavaan: ensiksi ohjelmisto ylipäänsä **homogenisoituu**, toiseksi yksityinen ja julkisen palvelun televisio alkavat enenevästi **muistuttaa toisiaan**, ja kansallinen tv-tuotanto standardisoituu **kansainvälisen muotin mukaiseksi**, koska se lisää ohjelmien kaupattavuutta kansainvälisillä markkinoilla" (31).

Hellman ja Sauri kysyvät: "Pitävätkö Richerin päätelmät paikkansa? Onko tv-tarjonta Länsi-Euroopassa kansainvälistymässä, viihteellistymässä ja yhdenmukautumassa? Ja ilmeneekö viihteellistyminen nimenomaan parhaana katseluajana?" He täsmentävät tutkimuksen ongelman seitsemäksi hypoteesiksi (51-52):

1. Prime-time on erottunut **omaksi ohjelmakokonaisuudekseen**.
2. Se on **virtaviivaistunut ja yksipuolistunut**
3. SE on samalla **viihteellistynyt**
4. Siinä on lisääntynyt **ulkomaisten ohjelmiston osuus**.
5. Yleisradion ja MTV:n tarjonta on **yhdenmukautunut**.
6. Yleisradion kanavien tarjonta on **yhdenmukautunut**.
7. MTV on saanut entistä enemmän prime-time aikaa.

Keskeiset hypoteesit ovat 2-6: perinteisten valtakunnallisten kanavien tarjonnan oletetaan yksipuolistuneen, virtaviivaistuneen, viihteellistyneen, kansainvälistyneen ja yhdenmukaistuneen.

Hypoteesien paikkansapitävyyttä koetellaan empiirisesti. Tekijät mittaavat parhaan katseluajan ohjelmarakennetta yhdeksältä vuodelta (joka toinen vuosi vuodesta 1970 lähtien; aikaväli on 1970-1986, kultakin vuodelta kahden viikon ajalta (ensimmäinen viikko helmikuulta, toinen lokakuulta). Kunkin viikon parhaan katseluajan ohjelmat luokitellaan 14 ohjelmaluokkaan ja mitataan minuutteina. Ohjelmatyypiluokat jakautuvat vielä kolmeen pääryhmään, nimittäin **asiatyyppisten** ohjelmien luokiksi, **viihteellisten** ohjelmien luokiksi ja **muiden** ohjelmien luokiksi.

Keskeisten hypoteesien keskeiset käsitteet operationalisoidaan niin, että

- yksipuolistuminen tarkoittaa kolmen suurimman ohjelmatyypin osuuden kasvua prime-timen ohjelmistossa (ohjelmatyypistä riippumatta).
- virtaviivaistuminen strategisten ohjelmatyypien eli uutisten, ajankohtaisohjelmien, sarjafilmiä ja viihdeohjelmien osuuden kasvua.

- viihteellistyminen viihteellisten ohjelmatyyppien lisäystä,
- kansainvälistyminen ulkomaisten ohjelmien osuuden kasvua ja
- yhdenmukaistuminen kanavien tarjonnan rakenteellisen poikkeavuuden vähenemistä.

Hypoteesit eivät selviydy kovin hyvin empiirisestä testistä. Itse asiassa, jos tutkijat olisivat kovin kiintyneitä hypoteeseihinsa, olisivat tulokset masentavia. Tutkijat kirjoittavat tiivistäen: "Viihteellistyminen ei näykään ohjelmarakenteen tasolla. Ohjelmisto ei myöskään ole kansainvälistynyt. Sen paremmin ohjelmayhtiöiden [YLE ja MTV] kuin ohjelmayksiköidenkään [YLE:n kaksi kanavaa] kesken ei voitu havaita yhdenmukaistumista. — Aineisto antoi yksiselitteistä tukea vain tarjonnan virtaviivaistumista koskevalle oletukselle. Muilta osin parhaan katseluajan ohjelmistorakenne on pysynyt joksikin muuttumattomana ainakin parin vuosikymmenen ajan" (95; ohjelmistot eivät ole erityisemmin yksipuolistuneetkaan — ohjelmistot ovat virtaviivaistuneet ns. marginaalisten ohjelmatyyppien eli lastenohjelmien ja muiden luokittelemattomien ohjelmien kustannuksella).

Hellman ja Sauri katsovat aineiston osoittavan "kehityksen kuitenkin mutkikkaammaksi" (95) kuin hypoteesit osasivat odottaa; hypoteesien huono menestys johtuisi siitä, etteivät ne yksinkertaisesti vastanneet todellisuutta. — Muitakin tulkintamahdollisuuksia on. Tutkimuksen muuttujien vaihtelu näyttää monesti melko satunnaiselta; ehkäpä empiiriset tiedot ovat yksinkertaisesti epäreliaabeleita (ohjelmaluokitusten reliabiliteettia ei ole, tutkijat myöntävät s. 119, yritettykään tarkistaa) Toinen mahdollisuus on, että muuttujilta puuttuu validiteettia — etteivät luokitukset ilmeisekään hypoteesien tarkoittamia asioita.

Hypoteesihan ennustaa muun muassa, että ohjelmistot ovat viihteellistyneet asiapitoisuuden kustannuksella. Ohjelmistojen viihteellisyyttä tutkijat mittaavat viihteellisiksi katsomiensa ohjelmaluokkien ohjelmistosuudella. Tutkijat eivät kuitenkaan koeta määrätellä, mitä viihde/viihteellinen on, eivätkä he pyri osoittamaan, että — käsiteanalyysiin nojautuen — juuri tietynlainen tv-ohjelmisto on viihdettä/viihteellistä. Itse asiassa lukija ei pääse perille, mitä Hellman ja Sauri oikeastaan tarkoittavat ohjelmien asiapitoisuudella kontra viihteellisyydellä. — Luullakseni ei olisi kovin vaikeaa kehittää sellaista viihteen/viihteellisen käsitettä, jonka mukaan esimerkiksi tv-uutiset, ajankohtaisohjelmat, jopa ns. asiaohjelmat (jotka Hellmanilla ja Saurilla kuuluvat kaikki asiatyypiseen ohjelmistoon) ovat viihdettä siinä kuin esimerkiksi pitkät elokuvat, sarjafilmit ja ns. viihdeohjelmat (jotka Hellman ja Sauri luokittelevat viihteelliseksi ohjelmistoksi). Tässä mielessä voi tutkimuk-

sen useimpien muuttujien validiteetti olla hyvinkin puutteellinen.

Hellmanin ja Saurin ehkä keskeisin päätelmä on: "Näyttääkin siltä, että parhaassa katseluajassa on paitsi jotakin muuttuvaa myös ja ennen kaikkea paljon muuttumatonta" (95; empiiristen tulosten valossa olisi ollut ehkä korrektimpaa sanoa siinä olevan paitsi jotakin systemaattista muutosta myös ja ennen kaikkea paljon satunnaisvaihtelua ja muuttumatonta). Jos päätelmä pitäisi paikkansa, ei aineisto olisi suinkaan osoittanut todellista kehitystä arvioitua mutkikkaammaksi, niin kuin tekijät sanovat, vaan päinvastoin arvioitua yksinkertaisemmaksi, nimittäin enimmältään muuttumattomaksi. Tutkielman metodiset puutteet jättävät päätelmän kuitenkin koko lailla avoimeksi; voi olla, niin kuin tutkijat sanovat, mutta voi olla toisinkin. — Voi olla (ja tällaiseen mahdollisuuteen tutkijat kyllä vihjaavat, s. 99), että hypoteesien tarkoittaman ohjelmiston yksipuolistuminen, virtaviivaistuminen, viihteellistyminen, kansainvälistyminen ja yhdenmukaistuminen eivät niinkään näy ohjelmatyypeistä muodostuvassa ohjelmistorakenteessa, vaan ennen muuta ohjelmatyyppien sisällä eli siinä, "miten ohjelmatyyppien ilmaisukieli on muuttunut ... tai miten ohjelmien formaatti muovautuu vastaamaan prime-timen rakenteistavia vaatimuksia". Voi olla, että ohjelmistorakenne muodostuu 'asiapitoiseksi' tai 'viihteelliseksi' (eli niin kuin Williams sanoo varovaisemmin, A- tai B-tyyppiseksi) sen mukaan, onko kanava kaupallinen vai ei-kaupallinen, kilpailutilanteesta riippumatta. Ja siitä huolimatta voivat tv-ohjelmat muuttua hypoteesien tarkoittamalla tavalla ja juuri kilpailun vuoksi, mutta toisella tasolla, ei ohjelmarakenteen mielessä, vaan ohjelmien ilmaisukielen, aiheiden, formaatin ja sen sellaisen tasolla.

"Suomalainen prime-time" olisi nykyistään ansiokkaampi tutkimus, jos se olisi tietoisempi asiaan liittyvistä metodisista ongelmista ja erilaisista mahdollisuuksista tulkita empiirisiä tuloksia.

Sitten viestintäpoliittiseen interventioon

"Suomalainen prime-time" on Hellmanille alusta, jolta hän ponnistaa viestintäpolitiikkaan kirjallaan "Uustelevisio aika?" Molempien taustana on suurisuuntainen ajatus siitä, mitä julkisten tv-kanavien joutuminen television rakennemuutoksen kilpailuun niille merkitsee: kaksi erilaista ohjelmapolitiittista suuntausta törmää yhteen, nimittäin julkisten/vanhojen kanavien **paternalismi** ja kaupallisten/uusien kanavien **populismi**.

Olettamus on, että paternalismi joutuu kilpailussa antamaan populismille periksi — mutta "Suomalainen prime-time" osoittaa, ettei olettamus ehkä kokonaisuudessaan osu oikeaan ainakaan ohjelmarakenteen tasolla.

Kuitenkin siitä huolimatta, että Yleisradiolla näyttää "Suomalaisen prime-timen" mukaan olevan varaa pitäytyä perinteiseen ohjelmapolitiittiseen linjaansa (järkiavioitiitossaan MTV:n kanssa), siis asialinjaan eli paternalismiin: valistukseen, 'holhoavaan' tiedonjake-luun, jopa korostaa sitä entisestäään, arvelee Hellman (osoittaen verraten vähäistä luottamusta "Suomalaisen prime-timea" empiiriisiin tuloksiin), että "todellisuudessa Yleisradio tavoittelee viihdeohjelmillaan, uutisillaan ja urheiluruudullaan kahden miljoonan katsojan rajaa; todellisuudessa se haluaa viihdyttää suurta yleisöä ja saada sen suosion siinä kuin kaupallisetkin kanavat" (Uustelevisiion aika?, 176). Edelleen hän arvelee, että "kaupallinen televisiosektori ylimalkaan saattaa olla nousussa" – että siis nousussa olisi se tv-toiminta, joka "ilmentää populistista ideologiaa, jonka mukaan mielihyvän on yhtä kuin viihde ja edelleen viihde yhtä kuin ikävyyttävän informaation ja väsyttävän valistuksen vastakohta". Hän väittää, että "populistisella tv-ideologialla on myös Suomessa hedelmällinen kasualusta. Se on [Yleisradiolle] paljon vaarallisempi ja vahvempi vastustaja kuin satelliitit ja kaapelit sinänsä".

Tämä on Hellmanin viestintäpolitiittisen huolen ytime-nä: Miten tässä käy Yleisradion? Perinteiset vaihtoehdot eivät käy. Paternalismi ei kelpaa: "ei kansaa tarvitse valistaa – siis holhota" (176), ja mitä ei tarvita, sen ei pidä oleman. Ei käy Yleisradiolle populismikaan: "Jul-kisen yleisradiotoiminnan perusajatukseen ei kuitenkaan sovi, että se hankkisi suosionsa halvimmin mahdol-lisin keinoin" (177), so. kaupallisen television populistis-in keinoin. Mikä neuvoksi? Tämä: "Selvitäkseen voitta-jana jatkossakin Yleisradion olisi kyettävä nousemaan sekä perinteisen holhousajattelun että populistisen suosion-tavoittelun yläpuolelle" (176).

Näyttää selvältä. . . mutta – mitä löydetään yläpuo-lelta? Ei mitään. Tertium non datur. Jos nimittäin ohjel-mapolitiikan pohjaksi otetaan harkinta siitä, millä pe-rusteella viestimet tarjoavat yleisölle sitä tai tätä, niin perusteita ei löydy kuin kaksi: tarjotaan joko 'objektiivis-in' (so. välineen, tuottajan, kriitikon tms.) kriteerein hy-vää tai sitten tarjotaan 'subjektiivisin' eli vastaanottajan kriteerein hyvää (siis suosittua).

Kun Yleisradion ei sovi hankkia suosiotaan "halvim-min mahdollisin keinoin", niin toinen mahdollisuus on: "Sen tehtävänä on kilpailla laadulla" (177). Kuka sitten päättää, mikä on laadukasta ja mikä halpaa? Jos laatua ei ratkaise yleisö valinnoillaan – mikä olisi populismia – sen ratkaisee väline, tuottaja, kriitikko tai muu vas-taava instanssi 'objektiivisin' kriteerein. Mutta tämä taas olisi paternalismia. Kolmatta mahdollisuutta ei ole.

Toisin sanoen, paternalismin ja populismin yli ei niin vain mennäkään – eikä Hellman mene. Kiltti ja sovinnainen ratkaisu on sovittaa ne keskenään. Hellman saa

sovituksensa idean pankinjohtaja Allardilta (177) ja sen nimenä on **pluralistinen ohjelmapolitiikka**. Se kokee kumartaa yhdellä kertaa kahtaanne: paternalismia myö-täillen se ottaa vastatakseen tv-palvelujen tuottamisesta kaikille ikään ja säätyyn katsomatta; populismia taas on ajatus, että vastaanottajien valitessa viime kädessä kui-tenkin itse katsottavansa, kenen milläkin perusteella, on tarjolla oltava monenlaista aineistoa juuri ikään ja sää-tyyn katsoen.

Pluralistisen ohjelmapolitiikan idea on itse asiassa sa-ma kuin se **julkisen palvelun normisto**, jonka kaksi en-simmäistä normia kuuluvat: "1. Ohjelmien tulisi olla ko-ko väestön saatavilla. 2. Ohjelmien tulisi palvella kaikkia makusuuntia" (183). Siitä ideasta käsin olisivat "Suoma-laisen prime-timen" sen tekijöitä nähtävästi hieman hämmentäneet tulokset saaneet melko luontevan tulkin-nan. Tuloksissahan nähtiin pysyvä ja hyvin tasapainoitettu YLE:n ja MTV:n yhteinen ohjelmarakenne. Se voi hy-vinkin ajatella heijastavan paternalismin asemesta jopa tietoista pyrkimystä julkiseen palveluun eli tv-palvelujen tarjolla pitämiseen kaikille sekä yleisesti ikään ja säätyyn katsomatta että erityisesti ikään ja säätyyn katsoen. Jul-kisen palvelun ohjelmarakenne ei synny uuden kilpailu-tilanteen puristuksesta eikä siinä rutistuksessa myös-kään helposti murene: siitä ohjelmarakenteen pysyvyys aina 70-luvun alusta alkaen ja sen resistenssi television kilpailukauden muutospainetta vastaan. – Tätä tulkin-taa ei "Suomalaisesta prime-timestä" löydy; ehkä siksi, että se olisi vienyt vähän pohjaa Hellmanin tv-poliittisel-ta interventiolta.

Nythän Hellman itse asiassa ehdottaa pluralistisella ohjelmapolitiikalla Yleisradion strategiaksi linjaa, jota se näyttää jo noudattaneen kohta parikymmentä vuotta. Ei ihme, että pääjohtaja Kiuru havaitsi intervention otol-liseksi, hyvin otolliseksi (Linkissä nro 40, 23.11.1988).

Paternalismin ja populismin viestintäpolitiittisen risti-riidan sosiaalidemokraattinen – etten sanoisi mark-kinasosialistinen – sovitus pluralistisen ohjelmapolitiikan julkisen palvelun eetoksessa antaa tulokseksi Yleis-radion kansallisena instituutiona: "Kansallista julkisuutta tuottavaa kansallista instituutiota tarvitaan yhä", kir-joiittaa Hellman kiljaisten vielä vihreän Haaviston suu-la otsikoksi "Eläköön Yleisradio!" (181-185). Itse asia-sa Hellman ennakoi sitä tymeän kansallisen päätöksen vuota, jonka RTL:n toimittajien lakko joulukuussa 1988 sitten kirjoitti: "...politiikkojen... kyvyttömyys tajuta Yleisradion tärkeyttä kansallisena tiedotusvälineenä" (Halinen, Sanomalehtimies 20.12.88). "Toimittajien lakko on osoittanut Yleisradion olevan edelleen se kansal-linen instituutio, joksi se perustettiin" (Kerosuo, Sano-malehtimies 20.12.88). "Jul-kisen palvelun yleisradiotoi-minta on eräs kansallisen identiteetin keskeinen tekijä... Mikään muu viestintäväline ei tavoita kaikkia suomalai-

sia, Hangosta Utsjoelle" (Kulmanen, Sanomalehtimies 12.12.88). Ja niin edelleen. Nämä eivät vain "kuulosta ärsyttävän porvalliselta linjanvedolta", niin kuin Hellman sanoo (177); ne ovat sitä.

Erisuuntaisten ohjelmapiolittisten tendenssien pluralistinen sovitus julkisen palvelun eetoksessa tuottaa ideologista kansallista diskurssia – sen kustannuksella, että se tietenkin jättää ratkaisematta kiintoisan ja haasteellisen kysymyksen paternalismin ja populismin ylittämisen mahdollisuudesta. On selvää – niin kuin edellä osoitin – ettei viestintäpoliittiselle yhtälölle ole kolmatta ratkaisua markkinaperusteisen ajattelun pohjalta (pluralismi paternalismin ja populismin kokteilina ei ole kolmas itsenäinen ratkaisu). Markkina-ajattelussa joukkoviestintä nähdään viestimien ja yleisöjen väliseksi, viestimistä lähteväksi ja yhteisöihin päätyväksi yksisuuntaiseksi kommunikaatiosuhteeksi (johon tietysti voi liittyä erilaisia epäsuoria palautekanavia). Paternalismin ja populismin rinnalle saadaan kolmas itsenäinen, yhden ja saman viestintäpoliittisen yhtälöryhmän ratkaisu vain luopumalla yksisuuntaisesta viestintämallista (koskipa se sitten valtion monopolisoimia tai yksityisen elinkeinonharjoituksen hallittomia jakelumarkkinoita) sellaisen ajatuksen hyväksi, joka näkee joukkoviestinnän kaksi- tai monisuuntaiseksi kommunikaatiosuhteeksi. Ajatuksen alkeita voi opiskella tutkimalla esimerkiksi Brechtin puhetta "Der Rundfunk als Kommunikations-apparat" radion funktiosta vuodelta 1932 (koottujen teosten osa 18, s. 127-134) – mutta osoituksena ja varoituksena siitä, miten vaikeaa se onkaan, olkoon puheen suomennos Kantti-lehdessä (nro 4, 1988). Se antoi puheen ratkaisevan kohdan "Der Rundfunk ist aus einem Distributionsapparat in einen Kommunikations-apparat zu verwandeln. Der Rundfunk wäre der denkbar grossartigste Kommunikations-apparat des öffentlichen Lebens, ein ungeheures Kanalsystem, das heisst, er wäre es, wenn er es verstünde, nicht nur auszusenden, sondern auch zu empfangen, also den Zuhörer nicht nur hören, sondern auch sprechen zu machen und ihn nicht zu isolieren, sondern ihn in Beziehung zu setzen" korostetulle osalle suomennoksen "...vaan häneen [kuuntelijaan] on luotava suhde", sen sijaan, että radion yhteyksiä solmivan kyvyn täysin oivaltaen olisi suomentanut "...vaan hänet on asetettava suhteeseen", ei siis radioon, vaan julkisen elämän kaikenlaisiin instanssiin.

Kauko Pietilä

Kulttuuri luo kunnan kansalaisen

MUCHEMBLED, Robert: Popular Culture and Elite Culture in France 1400-1750. Louisiana State University Press. Baton Rouge and London, 1985. 326 s.

PROJEKT Ideologie-Theorie: Der innere Staat des Bürgertums. Studien zur Erstehung bürgerlicher Hege- monie-Apparate im 17. und 18. Jahrhundert. Argument-Sonderband AS 111. West-Berlin, 1987. 158 s.

Molempien kirjojen aiheena ovat kulttuuriin ja ideologiaan sisältyvät valta- ja alistussuhteet. Kiinnostavia kirjat ovat siksi, että niissä aihetta käsitellään konkreettisen historiallisen materiaalin valossa.

Robert Muchembledin teos ilmestyi Ranskassa 1978 ja se on ehditty kääntää ja ennen käsillä olevaa englanninnosta saksaksi vuonna 1982. Teos jakaantuu kahteen osaan. Ensimmäisessä tarkastellaan 14. ja 15. vuosisadan kansankulttuuria, sen taustalla ollutta fyysistä turvattomuutta ja erilaisia tapoja koettaa vastata tähän turvattomuuteen kuten perhesiteitä, tapoja, rituaaleja ja juhlia. Kirjan toisessa osassa käsitellään sitä, miten 1500-luvun puolestavälistä lähtien tämä vanha kulttuuri jää yhä enemmän "eliittikulttuurin" jalkoihin. Vastauskonpuhdistus, absolutistinen valtio ja etuoikeutetut ryhmät loivat Muchembledin mukaan uudenlaisen yhteiskunnan ja kulttuurin, joka kumosi pitkälti paikalliset kulttuurierot ja loi kuuliaisuudelle, työlle ja uskonnolle perustuvan vertikaalisen järjestyksen. Kirjoittaja tarkastelee myös noitavainoja tämän prosessin sivutuotteena: uudenlaista yhteiskunnallista identiteettiä tuotettiin asettamalla uuden järjestyksen negatiiviseksi vastakohdaksi kuvitteellisen yhtenäisyyden omaava, tuhattava vastakulttuuri. Uuden "massakulttuurin" muodostuminen – uskonnollisten kuva-aiheiden, halvan kirjallisuuden ym. leviäminen – edustaa kirjoittajan mukaan tämän kokonaisuuden myöhempää vaihetta.

Kirja on aineistoltaan – joka osin on tekijän itsensä keräämää – hyvin runsas. Aineiston työstämisessä esiintyy kuitenkin eräitä ongelmia. Näistä ensimmäinen koskee Muchembledin käsitystä kansankulttuurista, jonka hän haluaa "rehabilitoida" ja "ymmärtää sen omilla ehdoilla" (3). Hänen mukaansa kansankulttuurin "perimmäinen funktio" oli auttaa "adaptoitumisessa" turvattomaan maailmaan (313). Esimerkiksi juhlien "perimmäinen funktio oli vähentää jännitteitä" (49). Vastaavasti näitä käytäntöjä toteuttavia ihmisiä Muchembled tarkastelee sisäiseen viettitasapainoon pyrkivinä olioina, joille juhlat olivat "emootioiden purkamista" (49) ja kuolemaan liittyvät maagiset uskomukset tapa säilyttää "henkinen tasapaino" (65). Tällainen reduktionistinen,